

***Ahmet UZUN, İstanbul'un Et İhtiyacının Karşlanması:
Ondalık Ağnam Uygulaması (1782-1858), Doktora Tezi, İstanbul
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.***

Şevket Kamil AKAR*

İstanbul'un et ihtiyacının nasıl karşılandığı konusunun işlendiği bu tezde onsekizinci yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve daha çok başkentte bulunan askerî birlikler ve memurların et ihtiyacını karşılamayı hedefleyen ondalık ağnam uygulamalarının bir bütün olarak tanıtılması ve vergiye dönüşüm sürecinin açıklanmasına çalışılmıştır. Bu anlamda çalışma 1782-1858 yılları arasındaki dönemle sınırlıdır. Çalışmada, koyunların alımından nihai tüketiciye et olarak ulaştırılıncaya kadar ne gibi işlerin icra edildiği, bunların hangi kurumsal yapı içerisinde gerçekleştirildiği anlatılmış ve uygulamaların konu olduğu yolsuzluklar incelenmiştir. Ancak ondalık ağnam uygulamalarının et iâşesindeki yerini iyi anlayabilmek için sistemin öncesine ve sonrasına kısaca değinilmiştir. Bununla birlikte çalışma, tüm dönemlerde et iâşesinin nasıl sağlandığını ortaya çıkarmayı hedeflemiş değildir. Aynı şekilde bir vergi olarak ondalık ağnamın koyun vergileri içerisindeki konumunu gösterebilmek için, Osmanlı Devleti'nde koyundan alınan vergilerin genel bir tanıtımı yapılmıştır. Ancak buradaki gayenin, ülke içerisinde koyundan tüm zamanlarda alınan vergilerin kapsamlı bir incelemesini sunmak olmadığını belirtmek gerekir.

Yukarıda belirtilen genel çerçeve içerisinde tez, giriş ve sonuç hariç yedi bölümden oluşmaktadır. Toplam 288 sayfadan ibaret olan tezde ayrıca iki ek bölüm de yer almaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, önemi ve yöntemi belirtildikten sonra birinci bölümde İstanbul'da bulunan çeşitli askeri birliklerin ve başkent halkının hububat ve et gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına dair genel bir inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nde koyunlardan alınan vergiler ele alınmıştır. Böylece ondalık ağnamın koyun vergileri içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde ondalık ağnam uygulamasının nerelerde ve nasıl başladığı ve zaman içerisinde önemli bir vergi haline nasıl dönüştüğü anlatılmıştır. Ondalık ağnam birdenbire, tüm detaylarıyla önceden düşünülmüş ve ihdâs edilmiş bir vergi değildi. Onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda et iâşesi için Koyun Emni (daha sonra Kasapbaşı) görevlendirilmişti. Bu kişiler özel sermaye sahipleriyle yaptığı anlaşmalar dahilinde koyun alım ve sevk işlemlerini yerine getirmekteydiler. Sayıcı adı verilen bu görevliler, kendi sermayeleriyle satın aldıkları ko-

* Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi.

yunları başkente getirip yetkililerin denetiminde satmaktaydılar. Bu uygulama belli bir süre sonra bir vergi mahiyeti kazandı. Buna göre, koyun alımlarında önceki dönemlerde görülmeyen iki yeni esas getirildi. Bunlardan ilki, alım için belli bir ölçü getirilmesi (tüm koyunlardan onda bir nisbetiyle alım yapılması) ve koyun yetiştiricisi herkesin alım yapılacak gruba dahil edilmesiydi. Diğer esas ise alımda uygulanacak fiyatların tüm bölgelerde geçerli olacak şekilde belirlenmesiydi. Sistemin ilk aşamalarında resmî ve piyasa fiyatları arasındaki farkın nisbeten az olması alımların halka getirdiği malî yükün de düşük kalmasını sağlamıştı. Ancak uygulamanın koyun sahiplerine getirdiği ekonomik yük, fiyatlar genel seviyesindeki artışlarla birlikte hızla büyümüşü. Çünkü fiyat artışları resmî alım fiyatlarına yansıtılmamaktaydı. Böylece bu uygulama belli bir zaman diliminde aynı bir vergiye dönüşmüş oldu. Ondalık ağnam olarak isimlendirdiğimiz bu uygulama sadece Rumeli bölgesindeki alımlarla sınırlı tutulmuş ve esas olarak başta askerler üzere tayinat sahiplerinin et ihtiyacının karşılanmasında kullanılmıştı. Başkent sakinlerinin et ihtiyacı ise daha çok özel sermaye tarafından Anadolu ve Rumeli'den getirtilen koyunlarla sağlanmıştı. Bununla birlikte genel bir yaklaşım olarak mirî tahsilattan belli bir kısmı kasaplara satılmak sûretiyle, hem İstanbul halkının ihtiyacının teminine katkıda bulunuluyor ve hem de hazineye gelir sağlanmış oluyordu. Çok aşırı ihtiyaç hallerinde ise tüccar koyunlarından tayinat için alımlar yapılabilmekteydi. Ancak bu, nadiren başvuru olan bir yoldu.

Çalışmanın dördüncü bölümünde koyunların özellikle kış mevsiminde düzenli olarak sağlanmasında büyük rol oynayan kışlaklar ile hayvanların kesim işleminin gerçekleştirildiği salhaneler tanıtılmış ve bunların işletim sistemi üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde ondalık ağnam vergisiyle ilgili sayısal bilgiler aktarılmış; aynen ve bedelen tahsil edilen vergi miktarları ile ondalık ağnam idaresinin bir bütün olarak gelir ve harcama kalemleri incelenmiştir. Altıncı bölüm ise kesilen etin nerelere/kimlere hangi miktarlarda dağıtıldığı ve bu işlemin nasıl gerçekleştirildiğinin açıklanmasına ayrılmıştır. Son bölümde verginin tahsilinden nihai tüketiciye ulaşmasına kadar çeşitli aşamalarda yaşanan yolsuzluklar ele alınmıştır. Özellikle Sayıcı İsmail Ağa ile Hacı Zekeriya Ağa'nın hayli önemli miktarlara ulaşmış olan yolsuzlukları detaylı bir şekilde incelenmiş ve ayrıca devletin yolsuzluklarla mücadele için gerçekleştirdiği teşebbüsler üzerinde durulmuştur.

Çalışmada iki ek kısım yer almaktadır. Bunlardan ilkinde 1251/1836 tarihi itibarıyla günlük olarak kimlere hangi miktarda et verildiğinin özet bir listesi verilmiştir. İkinci ek kısmında ise konuyla ilgili bazı önemli belgelerin transkripsiyonu yapılmıştır.